

Mustafa Kemal Atatürk'ün zor imtihanı: İki 'Kazım' Meselesi

Mehmed Mazlum Çelik, 26 Aralık 2020

<https://www.indyurk.com/node/290961/haber/mustafa-kemal-atat%C3%BCrk%C3%BCn-zor-imtihan%C4%B1-i%CC%87ki-kaz%C4%B1m-meselesi#.X-a4a3zR3y0.twitter>

Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktıktan sonra kendisini zorlu günler bekliyordu.

Bu zorlukların ilki ve belki de en ağır olanı askerlik vazifesinden istifa etmesiydi.

Mustafa Kemal Atatürk, memleketi işgalden kurtarmak ve direnişi milli bir safhaya taşımak üzere başlattığı mücadelesinde ilk günden beri yanında olan isimlerin başında, sonradan Valilik ve elçilik gibi önemli vazifeler üstlenen, Kazım Dirik Paşa geliyordu.

10 Temmuz 1919 günü ise Mustafa Kemal Atatürk'ün nerdeyse mücadeledeki tüm ümitlerini kaybetmesine neden olacak bir hadise yaşandı. Paşa'nın Askerlik vazifesinden istifa etmesinden hemen sonra Mustafa Kemal'in kurmay görevlisi Kazım Dirik, Atatürk'ün yanına gelerek

"Paşam siz askerlikten istifa ettiniz. Benim bundan sonra emrinizde vazifeme devam imkânım kalmadı. Evrakı kime teslim edeyim?"

Rauf Orbay'ın Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı mektupta bildirdiğine göre; Atatürk bu sözleri duyduktan hemen sonra adeta yıkılmış ve rengi sapsarı kesilmişti. Paşa, Rauf'a dönerek şu sözleri serdetmişti;

"Rauf, devlet makamının önemini gördün mü?"

Makam ve mevkiini yitirmesi ile en yakınındakilerin dahi dağıldığını gören Atatürk'ün yaşayacağı ikinci şok ise bu kez Kazım Karabekir Paşa'dan gelecekti.

Atatürk, henüz Kazım Dirik şokunu atlatamamışken Kazım Karabekir'in maiyetindeki askerlerle kendisine doğru geldiği haberini aldı. Tevkif edileceğini düşünen Mustafa Kemal Atatürk, mücadelenin daha başlamadan bittiğini düşünmeye başlamıştı.

Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Atatürk'ün bulunduğu konağa geldi ve odasına girerek Paşa'nın beklemediği bir şekilde önce selam durdu ve ardından Milli Mücadele'nin kaderini değiştiren şu sözleri söyledi;

“Kumandamda bulunan zabitan (subaylar) ve efradın (erlerin) hürmet ve tazimlerini (saygılarını) arza geldim. Siz bundan evvel olduğu gibi bundan böyle de muhteremkumandanımsınız. Kolordu komutanına mahsus araba ile maiyetinize bir takım süvari getirdim. Hepimiz emrinizdeyiz.”

Timsal Karabekir’in aktardığına göre bu sözlerden sonra odaya önce bir sükût hali hâkim olmuş ve gözleri dolan iki eski dost birbirlerine sarılarak Türk tarihini kökünden değiştirecek bir ittifak yapmıştı.

O günlerde ‘İki Kazım’ bu davranışıyla biri makamın diğeri ise vefa ve hasbi duruşun sembolüne dönüşecekti.

Peki, Milli Mücadele zaferle kazanıldıktan sonra İki Kazım’ın öyküsü nasıl bitti?

Dirik’in İzmir Valiliği ve Karabekir Paşa’nın talihsizliği

Milli Mücadele kazanıldıktan sonra bazı hadiseler Kazım Karabekir ile Atatürk’ün arasını açmıştı. İkili arasındaki soğukluk öyle bir noktaya ulaşmıştı ki Cumhuriyet’in ilanı dahi Karabekir Paşa’dan gizlenmişti. İkili arasında yaşanan siyasi gerilim Karabekir’in istifasıyla sonuçlanmıştı. Karabekir, Atatürk’ün fikirlerini dikkate almamasını şu sözlerle eleştirecekti;

“Bir senelik ordu müfettişliğim zamanında gerek teftişlerim neticesi verdiğim raporlarımın gerek ordumuzun teali ve takviyesi için takdim eylediğim layihalarımın nazar-ı dikkate alınmadığını görmekle teessürüm ve yeisim fevkaladedir. Uhdeme düşen vazifeyi mebusluk sıfatıyla daha müsterihül vicdan yapacağıma kanaat-i tamme hâsıl ettiğimden ordu müfettişliğinden istifa ettiğimi arz eylerim efendim.”

Karabekir Paşa’nın Atatürk ile ayrılan yolları Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile siyasi rekabete dönüşecekti.

Kazım Dirik ise Atatürk’ün güvenini kazanmış; Batum Elçiliği ve Siirt Valiliği gibi vazifelerden sonra İzmir Valiliğine atanmıştı. Kazım Dirik’in Valiliği sırasında çok kritik iki hadise meydana gelmişti. Bunlardan ilki ‘İzmir Suikastı’ iddiasıydı ki vefanın timsali olarak görülen Kazım Karabekir Paşa’nın neredeyse idam sehпасına gitmesine neden olacaktı, diğeri ise Serbest Cumhuriyet Fırkasının olaylı İzmir Mitingi idi.

İzmir Suikastı iddiaları ve İki Kazım

İddialara göre Laziztan eski mebusu Ziya Hurşit; İttihat ve Terakki bakiyesi fedailerle 1926 yılında Mustafa Kemal'e İzmir'de suikast yaparak 'Sarı Paşa İktidarı'na son verecekti. Giritli Şevki isimli motorcunun planı deşifre etmesiyle suikast engellenmişti.

Bu iddialardan hemen sonra ise tam bir cadı avı başlayacaktı. Kara Kemal, Doktor Nazım gibi İttihatçı önemli isimler hakkında idam kararı çıkartılırken Atatürk bu suikast teşebbüsünün yalnızca İttihatçıların işi olduğuna inanmıyordu.

Paşa'ya göre bu vakanın arkasındaki asıl irade eski silah arkadaşları olan Kazım Karabekir ve Rauf Orbay gibi isimlerdi. Atatürk'ün bu fikirlere sahip olmasına ve Kazım Karabekir Paşa'ya karşı bu denli şedit davranmasının arkasındaki isimse İzmir Valisi Kazım Dirik'ti.

16 Haziran 1926 tarihinde Balıkesir'de bulunan Atatürk'ün seyahatini bir gün ertelemesini sağlayacak telgrafı Kazım Dirik yazmış ve şunları söylemişti;

“Şahs-ı devletlerine karşı tertip edildiği anlaşılan mel'unane bir suikast teşebbüsü meydana çıkarılmış olduğundan...”

Zanlıların Kemeraltı sokağında kısıklırak yakalanmasının ardında da Kazım Dirik vardı. Ayrıca Atatürk İzmir'e ulaştığında kendisini ağırlayarak konuyla ilgili ilk bilgileri veren kişi de Dirik'ten başkası değildi.

Atatürk, tren garında Kazım Dirik ile karşılaştığında ise yaptığı ilk şey Valiyi herkesin içerisinde alnından öpmek oldu. Atatürk'ün yerleştiği otele Genelkurmay Başkanı ve Başvekil dahi büyük tedbirlerle girerken elini kolunu sallayarak girip çıkan tek kişi Kazım Dirik'ti.

Kazım Karabekir Paşa ise yaşanan elim hadiseler sonucu evinden alınarak tutuklandı. Onun tutuklanmasına ise en büyük tepkiyi İsmet İnönü Paşa gösterdi ve Cumhurbaşkanı Atatürk'e istifasını sundu. Yaşanan bu gelişmeler sonrası Başvekil İnönü'yü de İzmir'e çağırarak Atatürk, Başvekili de ikna ederek Karabekir Paşa'nın mahkeme önüne çıkartılmasını sağladı.

Bir dönem vefanın timsali olarak görülen Karabekir Paşa, duygularını şu dizelerde dile getirecekti;

Nihayet aldılar köşkümden

Bir sabah erken

*İki kere yapıldı bu merasim, iki gün arayla
bana Acısını sormalı köşkte ağlayana
Gidiyor İstiklal Harbi'ni kuran merasim-i
mahsûsla İzmir İstiklal Mahkemesine çifte polisle
Ben çok acı hakikatler attım ortaya
Mahkemeyi sarstım, fakat etraf kaya
Ölü her şey
Ve kımıldamıyor bir şey
Hükümet fırkası muhakeme ediyor
Muhaliplerinin mücrimini seçiyor*

Karabekir Paşa bu dizelerde en büyük günahı olarak muhalif olmasını gösteriyor ve *İstiklal Harbi'ni kuran kişilerin* İstiklal Mahkemesinde yargılanmasına sitem ediyordu. Üstelik tüm istihbaratın kaynağının İstiklal Harbinin başında 'trenden inenlerin' olması Karabekir Paşa'nın daha müteessir olmasına neden oluyordu.

Bu sırada Kazım Dirik, süreçteki katkılarından dolayı İçişleri Bakanlığı tarafından takdirname alırken bizzat Atatürk'ün talimatıyla İş Bankası tarafından yüksek miktarda bir mükâfatla ödüllendirilecekti. Dirik ise görevini yaptığını belirterek ödülü kabul etmeyecekti.

İzmir Mitingi Hadiseleri ve Kazım Dirik

Kazım Karabekir Paşa, İzmir Suikastı olayları sonrası siyasi sahnenin dışına itilirken Kazım Dirik, İzmir Valiliği görevini uzun süre daha yürütecekti. Bu görevi sırasında yaşanacak elim bir hadise daha Türk demokrasisi için önemli kavşaklardan birisiydi.

Genç Cumhuriyetin çok partili hayata geçiş denemelerinin en önemli teşebbüsü Atatürk'ün teşvikiyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası idi. Bu fırkanın ipi ise Kazım Dirik'in Valilik yaptığı İzmir'de çekilecekti.

SCF'nin Genel Başkanı Fethi Okyar'ın 7 Eylül 1930 tarihinde İzmir'de gerçekleştirdiği mitingin öncesi ve sonrasında yaşanan hadiseler ortaya rejim tartışmalarının çıkmasına neden oldu.

Miting öncesinde ve sırasında iddialara göre Vali Kazım Dirik'in kışkırtması sonucu bazı üzücü hadiseler meydana gelmişti. Kolluk kuvvetlerin açtığı ateş sonucu sivil halkın içerisinde ölenler olmuştu.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının iki numarası Ahmet Ağaoğlu elim bu hadiseyi şu sözlerle anlatıyor;

'Kalabalığın ortasında bir adamcağız kucacağında taşıdığı bir çocuğu birdenbire Fethi Bey'in ayaklarının dibine atarak: 'İşte size bir kurban, başkalarını da veririz. Yalnız sen bizi kurtar.' dedi ve ağlayarak Fethi Bey'in ellerine sarıldı.'

Kazım Dirik, Atatürk'ün miting gerçekleşecek talimatına rağmen Müfettiş olarak yollanan Kazım Özalp'e Fethi Okyar için "Ayak takımı ile omuz omuza hemhal, palavracı" gibi ithamlarda bulunuyordu. Vali olarak olayları yatıştırması gereken Dirik, yangının üzerine körükle gidiyordu.

Yaşanan bu hadiseler de Kazım Dirik'in siyasi kariyerine herhangi bir zarar vermedi. Hatta 1934 senesinde Vali Kazım Paşa'ya soyadı bizzat Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından verildi.

Dirik'in İzmir Valiliğine 1935 senesinde dönemin Başvekili Celal Bayar son verdi ve rütbe-i tenzil olarak Trakya Müfettişliğine gönderdi.

Kazım Karabekir Paşa ise Atatürk hayatta olduğu sürece aktif siyasete dönemedi; ama İsmet Paşa zor gününde de yanında olduğu eski dostunu unutmadı ve kendisini TBMM Başkanı olarak aktif siyasete dönmeye ikna etti.

Kazım Karabekir'in Atatürk'e kırgın olup olmadığı tartışmasına Kızı Hayat Karabekir şu diyalogu aktararak son noktayı koyuyor;

"Babam, Atatürk'ün çevresinden şikâyetçiydi. Size bir hadisesini anlatayım: Atatürk'ün çok hasta olduğunu, Dolmabahçe Sarayı'nda çok ağır şekilde hasta yattığını biliyoruz. Rivayet olunur ki (Karabekir'i getirin, görüşüp helalleşmek istiyorum) demiş. Bunu çok yakınındakiler başında duranlar, sonradan babama anlatmışlar!"

Atatürk'ün ölümünden önce babama kimse gelip de bunları söylemedi. Etrafındaki eş, dost, akraba, (Paşa enişte, Paşa amca Atatürk çağırılmış, gittiniz mi?) diye sorarlardı. Babam (Atatürk çağırmadı, gitmedim) derdi. Ben o zaman ilkokulun dördüncü-beşinci sınıfındaydım. (Babacığım, çağırorsa gider miydin?.) diye sordum. (Çağırorsa, sizin bu kadar haklarınızı elinizden almış: o kadar sıkıntılar çekmişsiniz, bizim bütün çocukluğumuzu Erenköy'de menkup (gözden düşen) bir vaziyette geçirtmiş kimse hastalığında sizi çağırorsa gider miydiniz?)

‘Giderdim kızım’ derdi. ‘Giderdim. Çünkü o benim çok eski arkadaşım. Onun bana yaptıklarını o etrafının tesiriyle yapmıştır. O bizim istiklal Harbi'mizi beraber yaptığımız, sevdiğimiz başkomutanımızdı. O bizim cihat arkadaşımızdı. O Mustafa Kemal'dir, çağırılınca gidilir, benim en yakın arkadaşım. Ama çağırmadılar. Çok iyi biliyorum.’

Türk siyasi tarihinde ‘İki Kazım’ birçok siyasi imgeyi temsil ediyordu. Karabekir vefayı temsil ederken bazen sert bir duruşun o trenden atılmasına neden olacağını gösteriyordu.

Kazım Dirik ise politikada nedamet ve makama itaatin mücessem örneği olarak siyasi hayatımızdaki yerini almıştı.

Mehmed Mazlum Çelik / Independent Türkçe